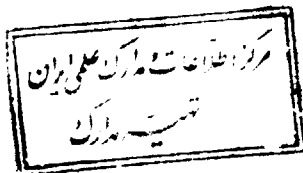

سورة التين

١٠٠

کتابخانه

۱۳۸۰ / ۴ / ۲۰

دانشکده علوم انسانی

بیان نامه دوره کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی
«حکومت دینی، مشروعیت و وظایف»

011592

استاد راهنما:

مجه الاسلام والمسلمین صادق لاریجانی

استاد مشاور:

مجه الاسلام والمسلمین جعفر شنانظری

تهیه و تدوین:

فاطمه قاسمی

تابستان ۱۳۷۹

۳۴۵۰۰

این اندک اگر قابل باشد

«تقدیم» می دارم به:

پیشگاه مقدس آقا امام زمان ولی عصر (عج)

که توسل به جبل متین «امامتش»

و استمداد از قدرت تکوینی «ولایتش» تنها روزنه امید

به موفقیت و یگانه راه نیل به کمالات والای انسانیت

است.

و با تشکر و قدردانی فراوان:

* از محضر مبارک استاد راهنما، دانشمند ارجمند، استاد گرانقدر

جناب آقای «صادق لاریجانی»

* و محضر محترم استاد مشاور، جناب آقای «شانظری»

* و با تشکر از همه اساتید و دوستانی که در تمام سالهای تحصیلی و در

تهیه و تدوین این «رساله» یاری ام داده‌اند.

* و با تشکر و قدردانی از مادر عزیزم و پدر بزرگوارم که در طول سالهای

تحصیلی ام مشوق و پشتوانه زندگیم بودند.

* و نیز سپاس و تشکر فراوان از همسر عزیزم که در فراز و نشیب زندگی،

همواره یگانه پشتیبان و پیوسته، مشوق در امر تحصیلی ام می‌باشد.

* و از «ریحانه» عزیزم، دختر مهربانم.

چکیده:

الحمد لله الذی جعل الامامة نظاماً للامة.

شکر و سپاس از آن خدایی است که پس از خلقت بشر و هدایت تکوینی او، به هدایت تشریحی پرداخت و جامعه بشریت را از نعمت هدایت انبیاء و اولیاء متنعم ساخت. شکر مخصوص خدایی است که اسلام را به عنوان دین نزد خود و جامع و کامل ترین ادیان قرار داد و فراراه بشر، راهبرانی قرار داد که او را به سعادت و کمال راهنمایی نمایند و البته خوب راهنمایانی قرار داد.

السلام علی الائمة الدعاة و القادة الهداة و السادة الولاة و الدعاة الحماة و اهل الذکر و اولی الامر و بقية الله و حجته.

بحث از حکومت دینی، بحث جدیدی نیست. چرا که از ابتدای خلقت و با ارسال هر رسولی، هر جا که زمینه حکومت فراهم بوده است، حکومت دینی شکل گرفته است. حکومتی که صلاح و سعادت جامعه بشری را در هر دوره‌ای برعهده داشته است و تا امروز نیز چنین است. اما همیشه مورد انکار چهره‌های پلید و سیاس قرار گرفته است. چهره‌هایی که مصلحت و منفعت آنان در حکومتی دینی نمی‌باشد. لذا، هر جا که به نام دین حکومتی تشکیل شد و به مسایل اجتماعی و حکومتی مردم پرداخت مورد تضعیف حیل‌گران قرار گرفت، به نام اینکه در شأن دین که امری قدسی و معنوی است، حکومت که امری مادی است، نمی‌باشد و از حرمت آن کاسته می‌شود، چرا که دین باید به آخرت مردم بپردازد و از دنیا و مادیات منزّه باشد. با این تبلیغات، برخی مردم و حتی برخی از دانشمندان علوم دینی نیز فریفته شدند و حکومت دینی را غیر ضروری دانسته و دین را مسئول تنظیم امور معیشتی و مادی مردم ندانستند.

امروزه نیز همین بحثها و انکارها بر سر حکومت دینی وجود دارد با شکل و ترفندی جدید. خصوصاً در زمان غیبت امام معصوم (ع) در این رساله، سعی شده است به نحو کلی و اجمال، به

مسئله حکومت پرداخته شود و سپس به بیان اینکه آیا دین و بالخصوص، اسلام حق حکومت دارد و آیا برنامه‌ای برای تنظیم روابط اجتماعی و سیاسی و اقتصادی و... در جامعه دارد یا خیر؟ همچنین به بحث مشروعیت حکومت پرداخته شده است که به طور مفصل، به ملاک و دلیل اطاعت و فرمانبری مردم از حکومت پرداخته شده است. قابل ذکر است که این بحث در رساله، از تازگی خاصی در میان دیگر کتب برخوردار است.

نیز بررسی هر چند اندک وظایف حکومت دینی صورت گرفته است و اینکه آیا حکومت دینی فقط وظیفه ابلاغ ایمان را دارد و یا مسئول ایمان آوردن مردم است و یا اینکه علاوه بر مسئولیت ایمان آوردن، مسئول حفظ و اجرای مصادیق و احکام ایمانی نیز می‌باشد؟

به هر حال، در حد توان به بررسی این مسئله و گردآوری آراء و نظرات مختلف از دانشمندان اسلامی و غیر اسلامی پرداخته شده است تا در رساله‌ای هر چند کوتاه، این موضوع، بطور یکجا و مدون مورد بررسی و جمع آوری قرار گیرد. چرا که پرداختن به این موضوع به نحو مفصل و کامل توانی فراتر از حیطه علم و دانش ما می‌طلبند.

باشد که این تلاش، گامی هر چند کوچک در تبیین حکومت دینی و اسلامی باشد.

با تقدیم احترام

فاطمه قاسمی

تابستان ۷۹

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
	فصل اول: «تملیل و تبیین موضوع»
۱-۱ - ۲	بخش اول: حکومت:
۲	معنای حکومت:
۳	دولت:
۵	حاکمیت:
۸	اقسام حکومت:
۱۰	نظریه خاستگاه الهی دولت:
۱۲	نیاز به نظام سیاسی:
۱۳	چگونگی پیدایش حکومت:
۱-۲ - ۱۵	بخش دوم: دین:
۱۵	معنای دین:
۱۶	دین در قرآن:
۱۷	رابطه دین و سیاست:
۱۸	دخالت دین در شئون بشری:
۲۰	علل تاریخی جدایی دین از سیاست در غرب:
۲۱	قلمرو اجتماعی دین:
۱-۳ - ۲۲	بخش سوم: مشروعیت:
۲۲	معنای مشروعیت:
۲۴	اهمیت، فایده و هدف بحث مشروعیت:
۲۴	انواع مشروعیت:

۲۸	مشروعیت دینی:
۲۹	۴-۱ بخش چهارم: وظایف:
۲۹	حکومت و وظایف:
۳۱	اهداف عهدنامه مالک اشتر:
۳۲	۱ - «اصل عدالت اجتماعی»:
۳۵	۲ - «اصل رعایت اهلیت»:
۳۷	۳ - امنیت عمومی:
۳۸	۴ - آزادیهای اساسی:
۳۹	۵ - امر به معروف و نهی از منکر:
۴۰	۶ - حقوق عمومی:
۴۱	ویژگیهای اصلی دولت و حکومت از دیدگاه قرآن:

فصل دوم: ادیان الهی و حکومت

۴۵	۱-۲ بخش اول: حکومت در دیدگاه انبیاء الهی:
۴۹	۲-۲ بخش دوم: نمونه‌ای از حکومت انبیاء و اولیاء:
۴۹	الف - حکومت داود و سلیمان:
۵۰	ب - حکومت پیامبر اکرم (ص):
۵۳	ج - حکومت علی علیه السلام:
۵۴	نتیجه:

فصل سوم: بررسی ادیان و نظریات در باب حکومت غیر از اسلام

۵۶	۱-۳ بخش اول: ادیان (غیر اسلام):
۵۶	الف - دین هندویی:
۵۷	ب - دین جایی:
۵۷	ج - دین یهود «اطاعت از خداوند عادل»:

۵۹	.....	د - دین مسحیت:
۶۳	.....	۲-۳ بخش دوم: آراء دانشمندان غیر اسلامی:
۶۳	.....	سقراط:
۶۳	.....	افلاطون:
۶۴	.....	ارسطو:
۶۵	.....	آگوستینوس قدیس:
۶۶	.....	توماس آکونیا:
۶۶	.....	جان لاک:
۶۷	.....	توماس هابز:
۶۷	.....	کارل مارکس:

فصل چهارم: بررسی نظریات علمای اسلامی در باب حکومت

۶۹	.....	۱ - ابوعلی سینا:
۷۰	.....	۲ - فارابی:
۷۲	.....	۳ - ابن خلدون:
۷۴	.....	۴ - غزالی:
۷۶	.....	۵ - اخوان الصفا:

فصل پنجم: مشروعیت و نظریه‌های آن

۷۹	.....	۱-۵ بخش اول: معنای مشروعیت:
۸۰	.....	۲-۵ بخش دوم: الزام سیاسی و الزام اخلاقی:
۸۰	.....	دلایل الزام سیاسی:
۸۲	.....	دلایل اخلاقی برای الزام سیاسی:
۸۴	.....	الزام اخلاقی:
۸۷	.....	۳-۵ بخش سوم: نظریه‌های مشروعیت و کارآمدی آنها:

۸۷	نظریه قرارداد اجتماعی:
۹۴	نظریه رضایت عمومی:
۹۶	تئوری اراده عمومی: (رای اکثریت):
۱۰۱	تئوری عدالت:
۱۰۲	تئوری سعادت عمومی:
۱۰۳	بیانی دیگر در نظریات مشروعیت:
۱۰۷	منابع (ابزارهای) مشروعیت سیاسی:
۱۰۹	۴-۵ بخش چهارم: مشروعیت و حکومت اسلام:
۱۰۹	مشروعیت در اسلام:
۱۱۱	ریشه تاریخی اختلاف نظرهای مختلف شیعه و سنی در چگونگی تعیین حاکم:
۱۱۲	آراء اهل سنت در مورد تعیین حاکم:
۱۱۳	آراء علمای شیعه درباره تعیین حاکم:
۱۱۳	مفاد نظریه «نصب» یا مشروعیت الهی نظام سیاسی:
۱۱۴	مفاد نظریه «انتخاب» یا مشروعیت الهی - مردمی نظام سیاسی:
۱۱۸	شرایط و صفات حاکم اسلامی:
۱۲۰	شرایط و صفات حاکم در قرآن کریم:
۱۲۲	مشروعیت حکومت پس از زمان غیبت:
۱۲۶	نظر محقق درباره مشروعیت حکومت دینی:

فصل ششم: حکومت دینی

۱۳۰	۱-۶ بخش اول: دین اسلام:
۱۳۰	مقدمه:
۱۳۱	اسلام دین ثابت:
۱۳۲	اسلام دین واحد:

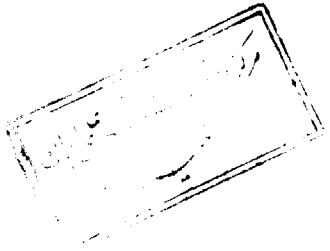
۱۳۲	نیاز اسلام به حکومت:
۱۳۴	انکار ضرورت وجود حکومت:
۱۳۶	امتیازات حکومت اسلامی:
۱۳۶	تفاوت حکومت دینی با دیگر حکومتها:
۱۳۸	شکل حکومت اسلامی:
۱۴۰	دو دیدگاه مختلف در نگرش به اسلام:
۱۴۲	۲-۶ بخش دوم: حاکمیت:
۱۴۴	اصطلاحات سیاسی اسلامی:
۱۴۸	فطری بودن جعل ولایت:
۱۴۸	دلالت آیات بر ولایت:
۱۵۴	۳-۶ بخش سوم: ضرورت تشکیل حکومت در اسلام:
۱۵۵	نظریات مخالف حکومت:
۱۶۳	دلیل بر وجوب امامت و خلافت:
۱۶۸	۴-۶ بخش چهارم: رهبری و عصر غیبت:
۱۶۹	دلایل نصب عمومی فقها به ولایت:
۱۷۱	دلایل صحت انعقاد امامت به انتخاب مردم:
۱۷۴	ضرورت وجود فقیه جامع الشرایط:
۱۷۴	شرایط زمامداران:
۱۷۶	امتیاز ولایت از وکالت و نیابت:
۱۷۷	شبهه در نیاز بشر به تفنین و رهبری الهی و دفع آن:
۱۷۷	شبهه معارضه با برخی عمومات شرعی:
۱۷۸	شبهه نقض برهان عقلی و رفع آن:
۱۷۹	شبهه در ضرورت ولایت در عصر غیبت:

۱۸۰	.....	۵-۶ بخش پنجم: اهداف و وظایف
۱۸۰	.....	اهداف و حکومت:
۱۸۱	.....	ویژگیهای حکومت اسلامی:
۱۸۴	.....	حکومت و وظایف:
۱۸۵	.....	اما دیگر وظایف:
۱۸۹	.....	نتیجه:
۱۹۱	.....	چکیده به زبان لاتین
۱۹۴	.....	منابع و مأخذ.

فصل اول:

«تعلیل و تبیین موضوع»

۱-۱ - بخش اول:

حکومت:

معنای حکومت:

عبارت است از: ۱ - فرمان دادن، امر کردن ۲ - فرمانروایی کردن ۳ - سلطنت کردن، پادشاهی کردن ۴ - داوری کردن: قضاوت کردن. ^(۱) معنای اصطلاحی: حکومت یا نظامی سیاسی، عبارت است از مجموعه‌ای از سازمانهای اجتماعی که برای تأمین روابط طبقات اجتماعی و حفظ انتظام جامعه به وجود می‌آید. این سازمانها در جوامع ابتدایی وجود ندارند. جامعه ابتدایی به علت پیوستگی عظیم خود، بدون متابعت از شخص یا سازمانی معین، عمل می‌کند و فقط به هنگام حوادث مهم مانند جنگ، که تمرکز نیروهای جامعه و هدایت دقیق آنها ضرورت می‌یابد، شخصی یا اشخاص برجسته‌ای را که در نظر مردم دارای توانایی‌های فوق العاده هستند، به طور موقت به ریاست انتخاب می‌کنند. اما این ریاست معمولاً پایدار و ریشه دار نمی‌باشد. ^(۲)

به عبارت دیگر، حکومت به معنی کوششی است که برای تحت قانون مشخص در آوردن و تبیین نحوه پیوند عناصر یک نظام سیاسی خاص صورت می‌گیرد. نظام سیاسی را همچنین مجموعه محسوس نهادها و انگیزه‌ها می‌دانند که ساخت قدرت را ممکن می‌سازد. ^۳ به طور کلی از واژه «حکومت» سه معنی

۱- معین. محمد. «فرهنگ فارسی» (۵ جلدی)

۲- آقایی، بهمن و علی بابایی، علیرضا، «فرهنگ علوم سیاسی» (۶ جلد) جلد اول. ل. نشر. ص ۲۴۵

۳- علی بابایی. «فرهنگ اصطلاحات روابط بین الملل»

مختلف برداشت می‌شود: ۱ - عمل حکومت و رهبری

۲ - نظام سیاسی ۳ - ارگانهایی که عملاً حکومت را در یک دولت و کشور بر عهده دارند، به ویژه

ارگانهایی که قوه اجرایی را اعمال می‌کنند (مانند هیئت وزیران).^(۱)

واژه حکومت به معنای اصل و کل، نمایشگر اعمال قدرت و اقتدار عمومی توسط حاکم است.

پس حکومت، تجسم بخش دولت کشور و عامل اجرای حاکمیت موجود در آمدن است.

دولت:

معنای لغوی دولت: عبارت است از: ۱ - گشتن از جایی به جایی. ۲ - گروه نیک بخش و پیروزی

از شخص به دیگری. ۳ - ارگانهایی که عملاً حکومت را در یک دولت و کشور بر عهده دارند، بویژه

ارگانهایی که قوه اجرایی را اعمال می‌کنند. (مانند هیئت وزیران).^(۲)

واژه حکومت به معنای اصل و کل، نمایشگر اعمال قدرت و اقتدار عمومی توسط حاکم است. پس

حکومت، تجسم بخش دولت کشور و عامل اجرای حاکمیت موجود در آمدن است.

دولت:

معنای لغوی: دولت عبارت است از ۱ - گشتن از جایی به جایی ۲ - گردش نیک بختی و

پیروزی از شخصی به دیگری ۳ - اقبال به نیک بختی ۴ - گروهی که بر مملکت حکومت کنند، از

وزیر و رئیس مملکت، قوه مجریه و... مملکت یا کشور (پادشاهی یا جمهوری)^(۳)

معنای اصطلاحی:

اصطلاح دولت که معادل انگلیسی آن (State) و لاتین آن (Stutus) می‌شود تا مأخوذ از واژه

(Stare) به معنای (ایستاده) است که اندیشه استحکام نیز از آن مستفاد می‌شود. «دولت» به معنای

وسیع کلمه عبارت است از جامعه‌ای که در آن قدرت سیاسی طبق «قوانین اساسی» تعیین و تشریح شده

۱ - قاضی شریعت پناه، ابوالفضل. «حقوق اساسی و نهادهای سیاسی» ج. اول.

۲ - معین، «فرهنگ فارسی». (ماده دولت) ۳ - معین، فرهنگ فارسی، ماده دولت